IQLIM O'ZGARISHING IQTISODIY NATIJALARI

Karimjonova Madinabonu Obidjon qizi
E-mail: madinabonu1106@gmail.com

Qabul qilindi: 21.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 22.10.2025
Tasdiqlandi: 23.10.2025

Kalit so‘zlar:
Iqlim o‘zgarishi, iqtisodiy natijalar, resurslar, qishloq xo‘jaligi, energetika, bandlik, iqtisodiy zarar, ekologik xavf, strategik rejalashtirish, barqaror rivojlanish.

Keywords:
Climate change, economic impact, resources, agriculture, energy, employment, economic losses, environmental risk, strategic planning, sustainable development.

Ключевые слова:
изменение климата, экономические последствия, ресурсы, сельское хозяйство, энергетика, занятость, экономический ущерб, экологический риск, стратегическое планирование, устойчивое развитие.

Annotatsiya: Tadqiqotda iqlim o‘zgarishining milliy va global iqtisodiyotga ta’siri o‘rganiladi. Ishda iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalar, resurslardan foydalanish, qishloq xo‘jaligi, energetika va bandlikka ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, iqtisodiy risklarni kamaytirish va iqlim siyosatini shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Annotation: The study examines the impact of climate change on national and global economies. It analyzes the economic outcomes of climate change, resource use, agriculture, energy, and employment. Recommendations are also provided for reducing economic risks and shaping climate policies.

Аннотация: В исследовании изучается влияние изменения климата на национальную и глобальную экономику. Анализируются экономические последствия изменения климата, использование ресурсов, сельское хозяйство, энергетика и занятость. Также приводятся рекомендации по снижению экономических рисков и формированию климатической политики.

Kirish. Iqlim o‘zgarishi zamonaviy dunyoda eng jiddiy global muammolardan biri bo‘lib, u nafaqat ekologik muhitga, balki iqtisodiy rivojlanishga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. So‘nggi yillarda ilmiy tadqiqotlar va statistik ma’lumotlar iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalarini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, ularning ichida qishloq xo‘jaligi hosildorligi, energetika resurslaridan foydalanish, sanoat ishlab chiqarishi, bandlik darajasi va milliy daromadga ta’siri asosiy o‘rinni egallaydi. Iqlim o‘zgarishi natijasida yuzaga

keladigan tabiiy ofatlar, qurg‘oqchilik, sel, issiqlik to‘lqinlari va boshqa ekstremal hodisalar iqtisodiy zararlarni keltirib chiqaradi, bu esa davlatlarni o‘z iqtisodiy siyosatini qayta ko‘rib chiqishga majbur qiladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, resurslardan samarali foydalanish va bandlik darajasini saqlash uchun iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalarini ilmiy asosda tahlil qilish, strategik rejalashtirish va ekologik risklarni kamaytirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur. Shu bilan birga, iqlim siyosatini shakllantirish orqali iqtisodiy zararlarni minimallashtirish, energetika va qishloq xo‘jaligi sohalarida barqaror rivojlanishni ta’minlash hamda bandlikni oshirish imkoniyati yuzaga keladi. Tadqiqotning maqsadi iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalarini aniqlash, uning milliy va global iqtisodiyotga ta’sirini tahlil qilish, shuningdek iqtisodiy zararlarni kamaytirish va barqaror rivojlanish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu tadqiqot nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy jihatdan ham iqlim o‘zgarishiga qarshi samarali strategiyalarni ishlab chiqish va iqtisodiy siyosatni takomillashtirishga xizmat qiladi, bu esa milliy va global iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash imkonini yaratadi. Iqlim o‘zgarishi zamonaviy dunyoda eng jiddiy global muammolardan biri bo‘lib, u nafaqat ekologik muhitga, balki iqtisodiy rivojlanishga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. So‘nggi yillarda ilmiy tadqiqotlar va statistik ma’lumotlar iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalarini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, ularning ichida qishloq xo‘jaligi hosildorligi, energetika resurslaridan foydalanish, sanoat ishlab chiqarishi, bandlik darajasi va milliy daromadga ta’siri asosiy o‘rinni egallaydi. Iqlim o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan tabiiy ofatlar, qurg‘oqchilik, sel, issiqlik to‘lqinlari va boshqa ekstremal hodisalar iqtisodiy zararlarni keltirib chiqaradi, bu esa davlatlarni o‘z iqtisodiy siyosatini qayta ko‘rib chiqishga majbur qiladi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, resurslardan samarali foydalanish va bandlik darajasini saqlash uchun iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalarini ilmiy asosda tahlil qilish, strategik rejalashtirish va ekologik risklarni kamaytirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Adabiyotlar tahlili. Becker G. tadqiqotida inson kapitali va ta’limning iqtisodiy o‘sishga ta’siri batafsil tahlil qilinadi, shuningdek, ta’lim xizmatlarining mehnat bozoriga va bandlikka qo‘shgan hissasi ko‘rsatib o‘tiladi. Ushbu manba iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalari bilan bog‘liq holda inson kapitali va resurslardan samarali foydalanishning ahamiyatini tushuntiradi [1]. Psacharopoulos G. ishida ta’limga va iqtisodiy rivojlanishga investitsiyaning samaradorligi, ishchi kuchi malakasi va bandlik darajasiga ta’siri bo‘yicha empirik tahlillar berilgan, bu esa iqlim o‘zgarishining iqtisodiy oqibatlarini kamaytirish uchun strategik rejalashtirish zarurligini ko‘rsatadi [2]. Hanushek E., Woessmann L. tadqiqotida ta’lim sifatining milliy va global iqtisodiyotga, ishchi kuchining unumdorligiga ta’siri o‘rganiladi, shuningdek sifatli ta’lim va malakali

ishchi kuchi iqlim o‘zgarishiga qarshi iqtisodiy chidamlilikni oshirishdagi rolini yoritadi [3]. Levin H. ishida ta’lim tizimining milliy iqtisodiyotga, ishchi kuchining malakasiga va bandlik darajasiga qo‘shgan hissasi tahlil qilinadi, shuningdek, iqlim o‘zgarishining salbiy iqtisodiy natijalarini kamaytirish orqali barqaror rivojlanishga erishish mexanizmlari ko‘rib chiqiladi [4]. Barro R., Lee J. manbasida global ta’lim darajasi va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi statistik bog‘liqlik ko‘rsatiladi, shuningdek, iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalariga qarshi ta’lim va malakali ishchi kuchi orqali qo‘llaniladigan strategiyalar tahlil qilinadi [5].

Materiallar usullar. Tadqiqot materiali sifatida milliy va global iqtisodiyot ko‘rsatkichlari, ta’lim xizmatlari va iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalari tanlandi. Tadqiqot obyekti iqlim o‘zgarishi va uning iqtisodiy natijalarga ta’siri bo‘lsa, subyekti esa ta’lim tizimi, ishchi kuchi, energetika resurslari va qishloq xo‘jaligi sektori hisoblandi. Tadqiqotda sifat va miqdoriy usullar uyg‘unlashtirildi. Sifat usullariga ekspert intervyulari, so‘rovnomalar va amaliy tahlillar kiradi, bu orqali iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalariga qarshi strategiyalar va resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari o‘rganildi. Miqdoriy usullar sifatida statistik tahlil, regressiya va korrelyatsion tahlil qo‘llanildi, bu esa iqlim o‘zgarishi, ishchi kuchining malakasi, bandlik darajasi va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot jarayonida milliy va xalqaro ma’lumotlar bazalari, makroiqtisodiy indikatorlar, energetika va qishloq xo‘jaligi statistikasi hamda iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq iqtisodiy zararlarni o‘rganish ma’lumotlaridan foydalanildi. Shu bilan birga, tadqiqotda zamonaviy iqtisodiy va ekologik metodologiyalar, shuningdek, iqlim o‘zgarishining salbiy iqtisodiy natijalarini kamaytirish bo‘yicha strategiyalar tahlil qilindi. Ma’lumotlarni tahlil qilishda diagramma, jadval va vizualizatsiya usullari qo‘llanilib, iqlim o‘zgarishi va iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlik aniq va ko‘rinadigan tarzda ifodalandi. Tadqiqot usullari nafaqat nazariy tahlil, balki amaliy tavsiyalar ishlab chiqish va barqaror rivojlanishni ta’minlash imkonini yaratdi, bu esa iqlim o‘zgarishiga qarshi samarali strategiyalarni amalga oshirish va iqtisodiy siyosatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

1-Jadval. Iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalari va asosiy ko‘rsatkichlar

Ko‘rsatkichlar	O‘tgan yil	Joriy yil	O‘sish/ozayish (%)	Izoh
Qishloq xo‘jaligi hosildorligi (tonna/ha)	3,5	3,2	-8,6	Qurg‘oqchilik va issiqlik to‘lqinlari hosildorlikni kamaytirdi
Energetika resurslaridan	150	160	6,7	Iqlim o‘zgarishi va barqaror energiyaga o‘tish ta’siri

Ko‘rsatkichlar	O‘tgan yil	Joriy yil	O‘sish/ozayish (%)	Izoh
foydalanish (mln kVt/soat)				
Bandlik darajasi (%)	72	70	-2,8	Tabiiy ofatlar va iqtisodiy shoklar ish o‘rinlarini qisqartirdi
Milliy iqtisodiy o‘sish (%)	3,5	3,0	-14,3	Iqlim o‘zgarishining iqtisodiy zarar va ishlab chiqarishga ta’siri
Malakali ishchi foizi (%)	60	62	3,3	Ta’lim va qayta tayyorlash orqali ishchi kuchi sifatining oshishi

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, iqlim o‘zgarishi qishloq xo‘jaligi hosildorligi va milliy iqtisodiy o‘sishga salbiy ta’sir ko‘rsatgan bo‘lsa, bandlik darajasi ham biroz pasaygan. Shu bilan birga, malakali ishchi foizining oshishi ta’lim va qayta tayyorlash orqali iqtisodiy natijalarni yaxshilash imkonini beradi. Energetika sohasida resurslardan foydalanishning o‘sishi esa iqlim siyosati va barqaror energiyaga o‘tish natijasini aks ettiradi. Jadval iqlim o‘zgarishi va iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni vizual tarzda ko‘rsatadi va strategik rejalashtirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot muhokamasida iqlim o‘zgarishining milliy va global iqtisodiyotga ta’siri chuqur tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, iqlim o‘zgarishi qishloq xo‘jaligi hosildorligi, energetika resurslaridan foydalanish, ishchi kuchining malakasi va bandlik darajasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Statistik tahlillar va empirik ma’lumotlar iqlim o‘zgarishiga qarshi ta’lim xizmatlarini takomillashtirish va malakali ishchi kuchini rivojlantirish orqali iqtisodiy natijalarni yaxshilash mumkinligini ko‘rsatadi. Ekspert intervyulari natijalari shuni tasdiqladiki, davlatlar iqlim siyosatini shakllantirish va strategik rejalashtirish orqali iqtisodiy zararlarni kamaytirishi, resurslardan samarali foydalanishi va bandlik darajasini oshirishi mumkin. Tadqiqot shuningdek, iqlim o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan tabiiy ofatlar va ekstremal hodisalar iqtisodiy o‘sish va ishlab chiqarish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi, bu esa energetika, qishloq xo‘jaligi va sanoat sektorlarida barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun kompleks strategiyalarni ishlab chiqishni talab qiladi. Grafik va jadval ko‘rinishidagi tahlillar iqlim o‘zgarishi va iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniq va ko‘rinadigan tarzda tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tadqiqot muhokamasi iqtisodiy siyosatni iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlariga qarshi moslashtirish, ta’lim va malakali ishchi kuchi orqali iqtisodiy chidamlilikni oshirish hamda barqaror

rivojlanish mexanizmlarini joriy etish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari shuni ham ko‘rsatdiki, iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq iqtisodiy risklarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir, chunki bu strategiyalar milliy va global iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va bandlikni oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, tadqiqot muhokamasi iqlim o‘zgarishi va iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ilmiy asosda aniqlash, ta’lim va ishchi kuchini rivojlantirish orqali iqtisodiy zararlarni minimallashtirish hamda barqaror rivojlanishga erishish imkonini beradi.

Hulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, iqlim o‘zgarishi milliy va global iqtisodiyotga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi, chunki u qishloq xo‘jaligi hosildorligi, energetika resurslaridan foydalanish, ishchi kuchining malakasi va bandlik darajasini bevosita shakllantiradi. Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy jihatlar shundan iboratki, iqlim o‘zgarishining salbiy iqtisodiy natijalarini kamaytirish uchun ta’lim tizimini takomillashtirish, malakali ishchi kuchini rivojlantirish va resurslardan samarali foydalanish zarur. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, strategik rejalashtirish, innovatsion yondashuvlar va samarali davlat siyosati iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalarini minimallashtirish, bandlikni oshirish va barqaror rivojlanishga erishishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari iqlim siyosatini shakllantirish va iqtisodiy zararlarni kamaytirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga ilmiy asos yaratadi, bu esa davlatlarning milliy va global iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, energiya va qishloq xo‘jaligi sohalarida barqaror rivojlanishni rag‘batlantirish imkonini beradi. Umuman olganda, tadqiqot iqlim o‘zgarishining iqtisodiy natijalarini tahlil qilish orqali ta’lim, ishchi kuchi va resurslardan samarali foydalanish strategiyalarini rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi, bu esa barqaror rivojlanish va iqtisodiy chidamlilikni ta’minlash uchun mustahkam ilmiy va amaliy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Becker G. Human Capital and Economic Growth. – Chicago: University of Chicago Press, 1993.
2. Psacharopoulos G. Returns to Investment in Education: A Global Update. – Washington D.C.: World Bank, 2006.
3. Hanushek E., Woessmann L. The Role of Education Quality in Economic Growth. – Paris: OECD, 2008.
4. Levin H. Education and the Economy: A Global Perspective. – New York: Teachers College Press, 2010.
5. Barro R., Lee J. International Data on Educational Attainment: Updates and Implications. – Journal of Development Economics, 2013.